

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.25, maj 2025

Indledningen er redigeret af Stine Kylsø Pedersen og Krista Stinne Greve Rasmussen
Tilsyn ved dr.theol. Jesper Tang Nielsen

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med
punktcommentarer, tekstredigering og facsimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2025

Indledning til

“Folkelighed og Christendom” og “Om Folkeligheden og Dr. Rudelbach”

ved Steen Tullberg

Indhold

- 1 Baggrund
- 2 “Folkelighed og Christendom”
- 3 Rudelbachs modskrift
- 4 “Om Folkeligheden og Dr. Rudelbach”
- 5 Efterspil
- 6 Anvendt litteratur

1 Baggrund

Den 5. oktober 1847 stod en anonym artikel at læse i *Berlingske Tidende* med titlen “Om de theologiske Tilstande i Danmark. Af en Landsbypræst”. Artiklen var første del af fem og tegnede (i forlængelse af A.F. Becks bog *Theologiske Tilstande i Danmark, i Aarene 1842-46*) et meget negativt billede af de theologiske tilstande i landet. Især begræd forfatteren det modsætningsforhold, der var opstået mellem biskop Mynster og Grundtvig; den “usalige Miskjendelse og Mistyden af hinandens Værd, som har adskilt disse tvende Mænd fra hinanden, har upaatvivleligen [utvivlsomt] virket hemmende paa den danske Kirkes Udvikling”. I umiddelbar forlængelse heraf skrev forfatteren, at “Grundtvigianerne sammenblande, efter deres Mesters Exempel Danskhed, Nordiskhed og Skandinavisme med Christendom, drive ofte et Væsen med det Folkelige og Nationale, som overført paa et helligt Gebeet seer meget betænkeligt ud” (*Berlingske Tidende* 1847a, sp. [5]). Denne passage udløste et par uger efter en

længere respons fra Grundtvig i *Dansk Kirketidende* i en artikel med titlen “Folkelighed og Christendom”.

2 “Folkelighed og Christendom”

Grundtvig indleder sin artikel med at citere den nævnte passage og afviser i den forbindelse, at han skulle være leder af en sekt (grundtvigianerne), da han ikke duer til at stifte partier og heller aldrig har prøvet på det. Desuden har han altid bestræbt sig på at holde danskhed og kristendom ude fra hinanden, ikke som uforenelige, men som højst forskellige. Danskheden gælder således kun i en krog af Norden og kun for en tid, mens kristendommen gælder over hele verden for tid og evighed. Han indrømmer dog, at han i sin ungdom ind i mellem blandede de to størrelser sammen. Han vil imidlertid kaste lys over en sammenhæng, som endnu henligger i mørke, nemlig forholdet mellem folkelighed og kristendom.

Den oprindelige kristendom forholdt sig ifølge Grundtvig til det folkelige som en himmelsk gæst til et jordisk hjem, og dette forhold er stadig det rette. Han peger på Ansgars mission, hvis fredelige karakter fandt klangbund i det danske folk og hos den danske konge, der derfor sluttede “fra Evangelisten til Budskabet” (Grundtvig 1847, sp. 36). Den vold, der historisk set er udøvet i kristendommens navn, har forvrænget forholdet til folkeligheden, og det, der nu er brug for, er, at forholdet igen sættes fri. Alle (danske) kristne bør indse, at åndelig trældom i frelsesanliggender er ligeså ukristelig, som den er umenneskelig; først når de kristne gør fælles sag med “*Natur-Menneskene*” (sp. 39) vil kristendommen og folkeligheden etablere sit oprindelige frie indbyrdes forhold. Kristendommen vil ikke undertrykke folkeligheden, men har tværtimod selv vakt den og er dermed et værn mod alt fremmed herredømme.

Det er Grundtvigs overbevisning, at kristendommen i Danmark ved at fremme åndsfriheden og tjene folkeligheden vil vinde mere indflydelse end nogensinde før, især fordi åndsfrihed og folkelighed er forudsætning for, at kristendommen virker efter sin ånd. Det store fortilfælde er reformationen, hvor man indførte det folkelige modersmål i kirken som betingelse for den sande kristendoms levende indflydelse. Hvis man nu følger i reformatorerens spor, vil man opdage de gavnlige virkninger for kristendommen, “naar *Menneske-Naturen* og *Christendommen* levende mødes i fri Vexel-Virkning” (sp. 41). Grundtvig afviser her den traditionelle lave vurdering af åndsfriheden og menneskenaturen, som efter hans mening ikke er noget, der skal bekæmpes, men er forudsætningen for kristendommens velgørende virkninger. Ganske vist er der mange, der vil indrømme, at menneskeligheden er forudsætningen for kristendommens godartede virkninger, men de færreste mener det samme om folkeligheden. Ifølge ham skyldes det, “at de tænke sig Menneskeligheden i Himlen eller i Luften, *ikke* paa *Jorden*, thi paa *Jorden* finder man aldrig Menneskelighed uden *Folkelighed*” (sp. 41). Grundtvig bringer det jødiske land fra gammeltestamentlig tid i erindring, hvor alting ifølge ham var indrettet til at vedligeholde og styrke folkeligheden; som kontrast er det forsømte danske folks åndelige ligegyldighed et resultat af manglen på en levende folkelighed. Derfor må folkeligheden genoprettes, inden der kan tales til og med folket om en levende kristendom. Ligesom et menneske må være sig selv bevidst, før man kan tale til ham

om, hvad han menneskeligt har brug for, således må et folk være sig selv bevidst, før Guds ord kan trænge ind hos det. Dette kræver modersmålsundervisning og historisk bevidsthed om landets fortid, skriver Grundtvig afslutningsvis.

3 Rudelbachs modskrift

To måneder senere blev Grundtvig gjort til genstand for kritik af sin tidligere meningsfælle A.G. Rudelbach i skriftet *Christendom og Nationalitet. En bibelsk-historisk Betragtning og Beviisførelse, tilegnet Danmarks hæderlige Geistlighed*. I skriftet fremhæves Grundtvig som en af de ypperste talsmænd for nationaliteten, og Rudelbach tager anledning af Grundtvigs "Folkelighed og Christendom" til en sprænglærd tilbagevisning af påstanden om en nødvendig sammenhæng mellem kristendom og nationalitet.

Modsat Grundtvig, der i sin artikel tog afstand fra sin ungdoms sammenblanding af danskhed og kristendom, mener Rudelbach, at netop den unge Grundtvig havde indlagt sig uvisnelig hæder med "en Række af vore herligste Nationalværker", men at han samtidig fra sin ungdom af havde været repræsentant for det, Rudelbach betragter som "det *egoistiske* Nationalbegreb" (Rudelbach 1847, s. 14). Rudelbach gengiver Grundtvigs fremstilling i "Folkelighed og Christendom" og afviser, at den giver et sandt billede af kristendommens opfattelse af nationaliteten, ligesom dens bibelhenvisninger som bevisførelse er helt forfejlet.

Om Grundtvigs nationalitetsbegreb skriver Rudelbach,

at det saaledes fremspringende Begreb, efter hvilket *Nationaliteten* og dens *Oplivelse* er *Christendommens* og den *christelige Forkyndelses* nødvendige *Forudsætning*, hverken stemmer med *Aabenbaringens* *Charakteer* *overhovedet*, eller med den *Jødiske* og *christelige isærdeleshed*, eller med *Apostlenes* *vitterlig udtalte Grundsætninger*, eller med den *Apostoliske Praxis*, eller med *Kirkens Gjerning* og *nødvendige Formaal* til *enhver Tid*, følgelig og i vore Dage (s. 15 f.).

Rudelbachs egen grundanskuelse fremgår fx af følgende passage: "*Christendommen* *forholder sig i Alt, hvad Aabenbaringens Væsen og Virksomhed angaaer, paa samme Maade indifferent mod Nationaliteterne, som mod de forskjellige Culturtrin i Samfundet, de forskjellige Aldere og Stænder, mod Alt overhovedet, hvad der, langt fra at betinge Guds Aands Virksomhed, meget mere betinger og modtager et uudsletteligt Præg af den*" (s. 52).

4 "Om Folkeligheden og Dr. Rudelbach"

Rudelbachs skrift blev anmeldt anonymt i *Berlingske Tidende* den 20. december 1847, og det er imod både denne anmeldelse og Rudelbach selv, at Grundtvig tager til genmæle sidst i januar 1848 i artiklen "Om Folkeligheden og Dr. Rudelbach".

Grundtvig afviser Rudelbachs udlægning, der i Grundtvigs øjne gør hans eget begreb om folkelighed til det samme som den antikristelige nationalisme, der er gængs i Tyskland og Frankrig. Rudelbach har ganske vist ret i, at kristendommen er kommet til verden for vore synders skyld, og at det er syndernes skyld, hvis kristendommen

ikke ytrer sig på en levende måde; men det alene kan ikke forklare, hvorfor den har haft en så bedrøvelig historie, som den har. I artiklen gentager Grundtvig herefter sin påstand fra “Folkelighed og Christendom” om, at folkeligheden er al levende kristendoms forudsætning og udbygger den med nødvendigheden af at oplive “*Folkeminderne, Folke-Haabet* og det *folkelige Billedsprog*” (Grundtvig 1848, sp. 315). Han hentyder til Rudelbachs tyske baggrund og fortid ved at beskrive ham som “svævende selv mellem *Tydske* og *Dansk*” (sp. 321) og mener, at dette forhindrer ham i at se det rette forhold mellem folkelighed og kristendom. Opsummerende skriver Grundtvig:

Jeg veed det meget godt, at enhver Nationalitet ligesaavel som enhver Enkeltmand, kan vende sig fra Sandheden og forhærde sig imod den, men derfor er det lige vist, at den maa være levende tilstæde og blive sig bevidst, før den kan træde i et levende Forhold til den aabenbarede Sandhed og vitterlig annamme eller forskyde den, og andet er det jo ikke, jeg paastaaer (sp. 322).

5 Efterspil

Rudelbach svarede med en længere replik, som blev bragt over flere numre af *Dansk Kirketidende* i april-maj 1848 (Rudelbach 1848), og som ud over Grundtvigs artikel også rettede sig mod den anmeldelse af Rudelbachs bog, der var blevet bragt i *Dansk Kirketidendes* dobbeltnummer fra den 23. januar 1848 (Brandt 1848). Artikelrækken hed “Evangelisk Troes-Skjold imod den *Grundtvigske* Betragtning af Christendommens og Nationalitetens Forhold, af Reformationen og af Kirkens Fremtid” og lagde sig både indholdsmæssigt og metodisk i forlængelse af Rudelbachs tidligere indlæg.

At Rudelbach på den måde fik lov at komme til orde i *Dansk Kirketidende* reagerede Grundtvig vredt på i sit tidsskrift *Danskeren* i maj 1848. Treårskrigen var i mellemtiden brudt ud, og i artiklen “Den Danske og den Tydske Theologi” skrev han følgende:

selv i disse den Danske Opvækkelses Heltedage, vover en *Tydske Doctor* [dvs. Rudelbach] midt iblandt os at løfte Tydsketroens Herreskjold mod vor *Danske Theologi*, og den saakaldte “*Danske Kirketidende*” lader sig bruge af ham til *Vaabenplads*. Uagtet jeg derfor kun blæser ad hele den *Tydske Theologi*, (...) saa maa jeg dog erklære, at vil den saakaldte “*Danske Kirketidende*” pleie Venskab med *Fienden*, da maa jeg, hvor ondt det end visselig gør mig, erklære den for *udansk* og afbryde al venskabelig Forbindelse med den (Grundtvig 1848b, s. 125).

Det var formentlig især Grundtvigs vrede, der fik *Dansk Kirketidendes* udgivere, R.Th. Fenger og C.J. Brandt, til i forlængelse af sidste del af Rudelbachs artikelrække at bringe en notits, som søgte at gyde olie på de oprørte vande. Udgiverne skriver, at de havde forventet kritik som følge af Rudelbachs indlæg, men at de havde ment, at “der ved fælleds Stræben skulde bringes den Klarhed tilveie som Enkeltmanden ei kan skabe, netop fordi den skal dannes og luttres igjennem Modsætningen” ([Fenger & Brandt] 1848, sp. 601).

Spørgsmålet om nationalitet og kristendom blev også diskuteret på Roskilde Præstekonvents møder i juli og oktober 1848. I et foredrag holdt på mødet den 7. juli

talte præsten F.E. Boisen “om Forholdet mellem Dansk Folkelighed og Christendom samt om Præsternes Virksomhed i denne Henseende”, hvor han om folkeligheden bl.a. udtalte, det er vigtigt at

fremkalde og nære Folkets Kjærlighed til dets Fædreland, dets Historie og dets Modersmaal, at Folket kommer til Erkjendelse af, at hvad vi saa end vil dømme om det Fremmede, det Danske i al Fald er det Bedste for det danske Folk, og at dets Stræben derfor maa gaae ud paa ikke at optage det Fremmede i sig, men at være et ægte Dansk Folk i Maaden, hvorpaa det tænker, handler og udtrykker sig.

Derfor måtte det ifølge Boisen være præsternes opgave at fremme dansk folkelighed i menighederne og “bringe Folket til at kjende og elske hvad der virkelig tilhører Folket som et *Dansk Folk*” (Boisen 1848a, sp. 27). På konventets møde den 12. oktober samme år talte P.C. Kierkegaard om “den nu grasserende *Nationalitetsforgudelse*”, som han betragtede som en farlig vildfarelse; og han tilføjede: “Hvor den Helligaand har hjemme, der erkjende vi os for Uværdige og Udygtige i os selv, for Udvalgte i Christo, og just derfor hverken foragte eller hade vi nogen anden Nationalitet” (Kierkegaard 1848, sp. 213 f.). Som respons på Kierkegaards indlæg afviste Boisen, at han havde “fremført Yttringer, der kunde fortjene at betegnes som en Forgudelse af det Danske”; ganske vist nærede han selv og ligesindede højere tanker om det danske end Kierkegaard, men “aldrig har vi sagt om de Danske at de ikke som Syndere maae bøie sig for Gud, eller at Nogen ved sin Danskhed kan blive retfærdig for ham” (Boisen 1848b, sp. 215).

6 Anvendt litteratur

- Beck, A.F. (1847) *Theologiske Tilstande i Danmark, i Aarene 1842-46*. København.
- *Berlingske Tidende* (1847a), nr. 232, den 5. oktober, sp. [3]-[5]. København.
- *Berlingske Tidende* (1847b), nr. 297, den 20. december, sp. [2]-[4]. København.
- Boisen, F.E. (1848a), “Roskilde Convent. (Mødet den 6te og 7de Juli 1848.)” i *Dansk Kirketidende*, nr. 158, 8. oktober, sp. 25-39. København.
- Boisen, F.E. (1848b), “Roskilde Convent. (Mødet i Ringsted den 12te October 1848)” i *Dansk Kirketidende*, nr. 168, 17. december, sp. 214-215. København.
- Brandt, C. (1848), [Anmeldelse af] “Christendom og Nationalitet. En bibelsk-historisk Betragtning og Beviisførelse, tilegnet Danmarks hæderlige Geistlighed af Dr. A. G. Rudelbach” i *Dansk Kirketidende*, nr. 122-123, 23. januar, sp. 309-311. København.
- [Fenger, R.Th. & Brandt, C.J.] (1848) “Fra Udgiverne” i *Dansk Kirketidende*, nr. 141, 21. maj, sp. 600-602. København.

- Grundtvig, N.F.S. (1847) "Folkelighed og Christendom" i *Dansk Kirketidende*, nr. 107, sp. 33-44. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1848a) "Om Folkeligheden og Dr. Rudelbach" i *Dansk Kirketidende*, nr. 124, sp. 313-323. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1848b) "Den Danske og den Tydske Theologi" i *Danskeren*, bind 1, sp. 124-125. København.
- Kierkegaard, P.C. (1848), "Roskilde Convent. (Mødet i Ringsted den 12te October 1848)" i *Dansk Kirketidende*, nr. 168, 17. december, sp. 212-214. København.
- Rudelbach, A.G. (1847) *Christendom og Nationalitet. En bibelsk-historisk Betragtning og Beviisførelse, tilegnet Danmarks hæderlige Geistlighed*. København.
- Rudelbach, A.G. (1848) "Evangelisk Troes-Skjold imod den Grundtvigske Betragtning af Christendommens og Nationalitetens Forhold, af Reformationen og af Kirkens Fremtid", i *Dansk Kirketidende*, nr. 134, 9. april, sp. 473-483; nr. 135, 16. april, sp. 489-500; nr. 136, 23. april, sp. 505-519; nr. 137-138, 30. april, sp. 522-545; nr. 140, 14. maj, sp. 575-584; nr. 141, 21. maj, sp. 587-600. København.